

dr hab. Jolanta Perek-Białas, prof. UJ

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ:

Podmioty przedsiębiorczości społecznej w Małopolsce wobec problemu starzenia się społeczeństwa

autorstwa ks. dr Piotra Wróbla,

napisana pod kierunkiem dr hab. Ewy Ślęzak-Belowskiej, prof. UEK.

Otrzymana do recenzji praca doktorska liczy 280 stron i jest obszernym dziełem dotyczącym mało poruszanego w polskiej literaturze gerontologicznej zagadnienia wsparcia osób starszych (których ze względu na zmiany demograficzne będzie coraz więcej) dzięki działalności podmiotów przedsiębiorczości społecznej. Analizy dotyczą regionu Małopolski, który ma niewątpliwie duże osiągnięcia w tym zakresie w całym kraju i zdecydowanie ma to uzasadnienie, dlaczego ten region mógł być wybrany jako referencyjny do analiz w doktoracie.

Doktorant przygotował pracę i ubiega się o stopień doktora w dyscyplinie ekonomia i finanse. O ile przedmiot rozprawy mógłby być także analizowany w ramach innych dyscyplin, m.in. nauk socjologicznych, to pokazanie jak demograficzne wyzwania (a nie problem) na pewno powinny mieć też przełożenie na funkcjonowanie firm, nie tylko ze sfery profit, ale też non-profit uzasadnia, że tematyka jest interdyscyplinarna, a Autor wykazuje wkład w dyscyplinę ekonomii i finansów.

Praca oprócz wykazu skrótów, wstępu, zakończenia, aneksu, bibliografii i spisów składa się z obszernych pięciu rozdziałów, które w sposób logiczny przedstawiają zagadnienia istotne w badaniach i powiązanie między nimi jest czytelne i klarowne.

We wstępie zarysowano motywację do podjęcia się badań w ramach pracy doktorskiej. W sposób klarowny przedstawiono cele pracy, cele szczegółowe jak i strukturę pracy z podsumowaniem głównych wątków. Chciałabym na początku przekazać, że cieszy, iż wątek

badania, który także w jakimś aspekcie był kiedyś moim udziałem (Perek-Białas, 2013) znalazł kontynuację i był inspiracją do badań w niniejszej pracy. Zagadnienia, które wtedy opisywałam i miałam nadzieję na monitoring nie udało mi się samej zrealizować, a więc prowadzenie badań dla regionu Małopolski jest według mnie istotnym wkładem w lepsze dokumentowanie dowodów (tzw *evidence based approach*) w pracach nie tylko gerontologicznych.

Rozdział pierwszy w sposób wyczerpujący i uporządkowany prezentuje najważniejsze koncepcje nie tylko z zakresu przedsiębiorczości społecznej, ale z prezentacją szerszego kontekstu rozwoju tej gałęzi ekonomii historycznie i w powiązaniu ze zmianami demograficznymi. Odwołania do uznanych prac (m.in. Hausner, 2008) z których sama korzystałam w przeszłości (m.in. Perek-Białas, 2008) są wyczerpujące i wystarczające. Zaprezentowany przegląd literatury pozwala sądzić, że Autor świetnie zna tematykę pracy doktorskiej. Pokazanie zawirowań historycznych powiązanych z rozwojem ekonomii społecznej (niezależnie jak byśmy ją nazwali) było odpowiednie i z zaciekawieniem można polecić jako obowiązkową lekturę dla osób interesujących się tymi zagadnieniami. Jedno z pytań, które nasuwa się po lekturze tej części: *W jakim kierunku według Autora ten rozwój ekonomii będzie się dokonywał w najbliższych latach w Polsce? – w zakresie koncepcji jak i zmian (w tym systemowych)?*

Rozdział drugi prezentuje starzenie się społeczeństw jako wyzwanie cywilizacyjne współcześnie szczególnie pilne dla prowadzonych polityk publicznych i konieczne do wprowadzenia w tematykę dalszych wywodów. Przegląd teorii może i był konieczny, ale nie jestem zwolenniczką przytaczania teorii, które są dość dobrze opisane w innych pracach, także w jęz. polskim (np. Czekanowski, 2012), aby wykazać, że Autor je dobrze zna. Tym bardziej, że doskonale ma świadomość (co zaprezentował), że wiele dyscyplin rozwinęło wiele swoich teorii nie tylko z zakresu przyczyn starzenia (biologicznych), ale i w zakresie społecznych i psychologicznych aspektów. Prawdę mówiąc te wątki można było krócej zaprezentować, gdyż nie były testowane np. wszystkie psychologiczne teorie przypomniane, jak i inne. Po krótkim kontekście teoretycznym od razu można było pokazać jak starzenie ma wpływ na zmiany gospodarcze (od części 2.3.2), aczkolwiek skrótowo zostały pokazane aspekty powiązane z gospodarką, w tym z wykorzystaniem rządowego dokumentu „Polityka społeczna wobec osób starszych 2030.” Rozdział kończy się podsumowaniem, ale samo podsumowanie nie jest pozbawione sformułowań, które nie wiadomo jakie miały zadanie w realizacji celu pracy (np. *„jaki przeszłe pokolenia włożyły w ustalenie początku starości” lub „Świat silver economy, srebrnej gospodarki, staje się coraz powszechniejszą rzeczywistością, i wymaga coraz większej odpowiedzialności za siebie nawzajem”, str. 91).*

Rozdział trzeci dotyczy już sytuacji osób starszych w Małopolsce i ich charakterystyki nie tylko ze względu na sytuację zdrowotną, ale i społeczną, także w czasie pandemii Covid-19. Nie bardzo jest jasne jaki zabieg metodologiczny podjęto na ekstrapolację wyników ogólnopolskich na sytuację w woj. małopolskim (str. 92), ale dla celu pracy nie wiem czy konieczne były takie zabiegi (mogące dodatkowo spowodować problemy z błędami przy różnego rodzaju manipulacjach). Pojawiają się określenia, że „*proces starzenia ma woj. charakter powolny*” nie wyjaśniając co to oznacza (w jakim okresie?) (str. 93). Generalnie jednak część z danymi demograficznymi została dobrze zaprezentowana (m.in. mediany wieku, piramidy wieku, dodatkowe dane na poziomie powiatów). W tym rozdziale zaprezentowano także sytuację zdrowotną starszych Małopolan, jak osób z niepełnosprawnościami, ale też dane kontekstowe, jak przykładowo liczbę poradni geriatrycznych, liczbę prób samobójczych wśród starszych mieszkańców województwa (choć tutaj zabrakło jednak powołania/źródła). Ciekawie pokazano także wyniki dot. skutków pandemii Covid-19 w województwie z potwierdzeniem obaw o zdrowie i niską aktywnością społeczną starszych mieszkańców regionu. Ten rozdział miał nakreślić także sytuacją ekonomiczną osób starszych w województwie, jak i w porównaniu do kraju, co zostało osiągnięte.

W rozdziale czwartym - istotnym w pracy, gdyż pokazano warsztat badawczy Autora, opisano dokładnie metodykę badań z pokazaniem podejścia mieszanego, w tym pomysł na zastosowanie badania ilościowego i jakościowego. Zwrócono także uwagę na aspekty etyczne prowadzonych badań. Niefortunne jest tylko określenie „uprzedzając nieco wyniki badań...”? gdyż przecież jest to element prezentacji w pracy wyników analiz (str. 147). Nie jestem przekonana do prezentacji modelowej zmiennej zależnej, jaką jest łagodzenie skutków starzenia się w Małopolsce od przedsiębiorczości społecznej (str. 151). Nie zostało to rozwinięte, a fragment nie wnosi wiele do koncepcji. Pytania i cele są ambitne i wieloaspektowe, co uzasadnienia przyjęcie takiej, a nie innej metodologii. Może niekoniecznie poprawnie raz użyto sformułowania „próba”, a potem „badana populacja” (dla tej samej liczby 45 przedsiębiorstw).

Najważniejszym, najciekawszym i najbardziej obszernym rozdziałem jest rozdział piąty, który prezentuje główne wyniki badań. Biorąc pod uwagę, że tematyka pracy jest interdyscyplinarna jak cała gerontologia (w której zawierają się rozważania ekonomiczne) docenić należy dodanie analizy sytuacji firm z sektora ekonomii społecznej z Małopolski pod względem finansowego charakteru ich działania. Ten wątek mógł być oddzielnie analizowany, na pewno praca nie traci, że tak to zostało zaprezentowane, ale dodatkowo zyskuje w całkowitym odbiorze. Niezależnie od tego pokazano wątki współpracy firm z tego sektora z innymi podmiotami oraz w

powiązaniu z oczekiwaniami starszych mieszkańców analizowanego regionu. Ogrom wyników wskazuje, że jest to materiał, który nie tylko na tym etapie, ale i jako kontynuacja może być pogłębiony i opracowany jako np. niezależny od pracy artykuł. Rozdział rozpoczyna się bardzo dokładną, w tym finansową analizą sytuacji przedsiębiorstw sektora ekonomii społecznej w Polsce nastawionej na działania na rzecz osób starszych. Mimo, że wyniki potwierdzają - co sam zaznaczył Autor – to co wiadomo na temat trudności z finansowaniem działalności, to ciekawe jest rozumienie przez 1/3 badanych firm kwestii stabilizacji finansowej tzw. “trudności finansowe o charakterze tylko rynkowym”? Uzupełniające zestawienie i uświadomienie oczekiwań osób starszych badanym firmom i ta konfrontacja, która też mogła docelowo przełożyć się na zmiany w ich działaniu już po badaniach doktoranta, uświadamiając firmom dodatkowy potencjał do zagospodarowania.

Części dotyczące współpracy z innymi pokazują instytucjonalne i konkretne powiązanie między różnymi podmiotami (także z podkreśleniem roli Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, który jest znany z działań na rzecz ekonomii społecznej). Ponadto w pracy - słusznie - znalazły się wyniki badań uwzględniających kontekst działania w pandemii COVID-19. To o co by warto pogłębić to problemy, wyzwania, które były wspólnie podkreślane w działaniach firm i dlaczego te, jakie są powody? Wydaje się, że wyniki badań potwierdzają dobre “radzenie” sobie firm w tym sektorze, a brak otwartego i szczerego przyznania co nie działa w systemie prawidłowo byłoby tutaj bardzo pomocne (ewaluacyjnie), aby mogli dalej działać i się rozwijać. Dalsze części tego rozdziału mogłyby stanowić niezależne publikacje/artykuły, jeśli zostaną dodatkowo pogłębione. Te podrozdziały (szczególnie o innowacjach firm sektora ekonomii społecznej, o zatrudnianiu osób starszych, czyli też wpływie na ich aktywność zawodową, co w świetle niskich wskaźników zatrudnienia dla osób 65+ w Polsce wydaje się niewykorzystaną alternatywą dla prac na otwartym rynku) są inspirujące do dalszych prac badawczych. Podobnie wnioski, jakie formy wsparcia byłyby najbardziej pożądane wraz z pokazaniem rozwoju małopolskiej przedsiębiorczości społecznej są gotowym materiałem do przekazania odpowiednim decydom odpowiedzialnym za realizację i wspieranie tego sektora w regionie.

Całość prac została podsumowana w zakończeniu, które bardzo obszernie przypomina co było w poszczególnych rozdziałach, dodając autorskie prezentacje osiągnięć pracy i wkładu w dyscyplinę (nie przytaczając dokładnie treści na stronach ss. 248-250) wraz z rekomendacjami dla polityk publicznych.

Według mojej opinii Autor posiada najbardziej aktualną i gruntowną wiedzę z zakresu ekonomii społecznej w regionie (i tym samym w Polsce) w powiązaniu z dobrze rozumianą potrzebą takich analiz ze względu na zmiany demograficzne.

Podsumowując (niezależnie od treści na stronach 248-250 pracy) do atutów pracy można zaliczyć:

- podjęcie się przedstawienia analiz z zakresu ekonomii społecznej w świetle zmian demograficznych na przykładzie województwa małopolskiego,
- uporządkowanie i rozwinięcie ujęć teoretycznych z zakresu ekonomii społecznej,
- zastosowanie różnych metod badań (jakościowych, ilościowych),
- umiejętne połączenie wątków z zakresu ekonomii i finansów z prezentacją działań firm/organizacji sektora ekonomii społecznej,
- zwrócenie uwagi, że sektor ekonomii społecznej nie może się rozwijać bez głosu tych, których dotyczy (czyli osób starszych), co zostało zaprezentowane na podstawie badań, a świadczy o znajomości i stosowaniu aktualnych rekomendacji badawczych,
- pokazanie różnorodności i kompleksowości podejścia do analiz sektora ekonomii społecznej uwzględniając zmiany demograficzne (zasady i organizacja podmiotów, ich sytuacja finansowa, finansowanie działalności, zatrudnienie, projekty/programy, współpraca z innymi itp.),
- pokazanie wielowątkowych wyjaśnień w rozumieniu jak może i jak powinien rozwijać się sektor ekonomii społecznej w Małopolsce.

Biorąc pod uwagę walory recenzowanej pracy, stwierdzam, że rozprawa doktorska dr ks. Piotra Wróbla, napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Ewy Ślęzak-Belowskiej, prof. UEK odpowiada warunkom określonym w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003, Nr 65, poz. 595 z późn. Zm.) w związku z powyższym popieram wniosek o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

